

the essence of L. Wittgenstein's language pragmatics is to understand language as action.

Keywords: language, speech act, language game, the philosophy of language.

References

Apel', K.-O 2001, 'Transcendental'no-hermenevticheskoe ponjatie jazyka' [Transcendental-hermeneutical concept of language], *Transformacija filosofii [Philosophy of transformation]*; Logos publ, Moscow.

Benvenist, Je 2002, *Obshhaja lingvistika [General Linguistics]*, URSS publ, Moscow.

Hajdegger, M 1999, 'Pis'mo o gumanizme' [Letter on Humanism], *Problema cheloveka v zapadnoj filosofii [The Problem of Man in western philosophy]*, Progress publ, Moscow.

Hajdegger, M 2003, *Bytie i vremja [Being and Time]*, Folio publ, Khar'kov.

Kasavin, IT 2008, *Tekst. Diskurs. Kontekst. Vvedenie v social'nuju ehpistemologiju jazyka [Text. Discourse. Context. Introduction to social epistemology, language]*, Kanon+, ROON Reabilitacija publ, Moscow.

Kripke, SA 2010, *Vitgenshtejn o pravilah i individual'nom jazyke [Wittgenstein on Rules and individual language]*, Kanon+, ROON Reabilitacija publ, Moscow.

Ostin, Dzh 2006, 'Performativnye vyskazyvaniya', *Tri sposoba prolit' chernila: filosofskie raboty [Performative utterances, Three ways to shed ink: the philosophical works]*, Aletejja publ, St Petersburg.

Panchenko, T 1996, 'Stroson i Vitgenshtejn. Analiz kak vyjavlenie formal'noj struktury neformal'nogo jazyka i analiz kak terapija', *Filosofskie idei L. Vitgenshtejna [Strawson and Wittgenstein. Analysis of both the identification of the formal structure of the informal language and analysis as a therapy]*, UDK 165.242.1:316.613.5

philosophical ideas of Ludwig Wittgenstein]. [E-resource] – viewed May, 30: http://philosophy.ru/iphras/libras/library/kozl2_1.html#25.

Poter, M 2011, 'Narodzhennja analitichnoї filosofii' [The birth of analytic philosophy], *Filosofs'ka dumka [Philosophical thought]*, №3, pp. 47–68.

Rorti, R 2004, *Vitgenshtejn, Hajdegger i reifikacija jazyka, Sbornik statej [Wittgenstein, Heidegger and the Reification language, Collection of articles]*, RHGI publ, St Petersburg.

Shramko, Ja 2011, 'Shho take analitichna filosofija?' [What is analytic philosophy?], *Filosofs'ka dumka [Philosophical thought]*, № 3, pp. 10–27.

Sossjur, F.de 1998, *Kurs obshhej lingvistiki [Course in General Linguistics]*, Logos publ, Moscow.

Vitgenshtejn, L 1994, 'O dostovernosti', *Filosofskie raboty [On Certainty, Philosophical work]*. Ch. I, Gnozis publ, Moscow.

Vitgenshtejn, L 2003, 'Filosofskie issledovanija', *Jazyki kak obraz mira [Philosophical Studies, Languages as an image of the world]*, Terra Fantastica publ, St Petersburg.

Vitgenshtejn, L 2008, *Golubaja i korichnevaja knigi: predvaritel'nye materialy k «Filosofskim issledovanijam» [The Blue and Brown Books: advanced materials to the «Philosophical Studies»]*, Sib.univ. publ, Novosibirsk

Vitgenshtejn, L. L 2010, *Logiko-filosofskij traktat [Logico-philosophical treatise]*, Astrel' publ, Moscow.

Zavgorodnjuk, VP 2012, 'Lingvistichnij povorot i filosofija postmodernizmu' [The linguistic turn and the philosophy of postmodernism], *Gumanitarnij visnik: vseukr. zb. nauk. prac' [Humanitarian Bulletin: Ukrainian collection of scientific papers]*. Vip.2 pp. 61–71. ChDTU, Cherkasi

Надійшла до редколегії 14.05.2013 р.

В. І. Логвиненко

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «САМОРЕАЛІЗАЦІЯ»

Висвітлено етапи дослідження проблеми становлення особистості. Розглянуто суперечність індивідуального та соціального як центральну суперечність особистості. Простежено взаємозв'язок самореалізації з духовною культурою суспільства.

Ключові слова: самореалізація, суспільство, особистість, індивід, соціальне, індивідуальне.

Становлення особистості є проблемою як суспільства, так й індивіда, який прагне самореалізуватися для того, щоб знайти власне місце у суспільній ієрархії. Процес життєдіяльності індивіда зводиться до усвідомлення того, ким він є, і що повинен зробити, щоб досягти максимальних результатів. Разом з тим, формування нових якостей набуває значення не тільки для людини, але й суспільства, «від того, які соціальні сили суспільство і сам індивід сформує в структурі своєї особистості, значною мірою залежить його самореалізація, самоствердження і соціальний статус» (Muljar 2005, р. 3) [3, с. 3]. Сучасний динамічний розвиток суспільства потребує людину нового типу, яка здатна швидко адаптуватися до нових обставин із мінімальними втратами як для себе, так і суспільства. У зв'язку з цим, процес формування та становлення особистості стає актуальним.

Дана проблема, залежно від історичних періодів розвитку суспільства, по-різному набуває актуальності. Для стабільних відрізків розвитку суспільства характерною є оптимізація системи «індивід – суспільство» відповідно до контексту природи даного соціуму та механізмів його функціонування. У зв'язку з цим, усі процеси взаємовпливів у розвитку особистості

та соціуму відбуваються відповідно до визначених стандартів.

У перехідні періоди система «індивід – суспільство» не має жорстких правил існування, а людина втрачає життєві орієнтири та сенс в налагодженні зв'язків із суспільством. Тому перехідні відрізки відзначаються пошуком нових засад і форм становлення особистості та соціуму. В такому періоді розвитку знаходиться сучасне українське суспільство. Від вибору принципів взаємовідносин між індивідом та суспільством залежить майбутній соціально-економічний, політичний, духовно-культурний розвиток України. «Незалежність та самостійність держави, що входить до загального потоку перетворень у економічній, політичній та духовній сферах утверджується активними діями кожної окремої особистості» (Juhimenko 2003) [7]. У Конституції закріплено право кожної людини на вільний розвиток своєї особистості (Ст. 23) (The Constitution of Ukraine, 1996) [1]. Таким чином, зацікавленість держави в особистісному розвитку індивіда свідчить не тільки про практичне значення проблеми становлення особистості, але визначає рівень і можливості самого суспільства.

Тенденції сучасного розвитку засвідчують потребу у

подальшій розробці понять та категорій, необхідних для виявлення та осмислення механізмів взаємодії людини з суспільством. Таким чином, проблема становлення особистості потребує подальшого теоретичного вивчення, яке актуалізує соціальна філософія як загальна методологія вивчення людини.

До ХХ ст. проблема становлення особистості розглядалася в контексті дослідження сутності будь-якої моделі соціуму, й тому не була виділена в самостійне питання теорії. Лише окремі аспекти даної проблеми (смісловиттєві парадигми, самореалізація особистості, індивідуальність тощо) були предметом науковому аналізу. Значна кількість робіт теоретиків присвячена різним аспектам становлення особистості. Починаючи із філософських учень античності (Сократ, Платон, Аристотель), можна простежити формування методологічних підходів до теоретичного вивчення взаємовідносин у системі «індивід – суспільство». Кожен з них проблему сенсу людського буття пов'язував з питанням світобудови.

У новій історії І. Кант першим, з метою дослідження феномена свобідної волі, намагався виділити проблеми «суспільство – людина». Цим у західноєвропейській філософії було започатковано тенденцію до виділення у самостійний предмет дослідження проблеми становлення особистості, мети її існування та ціннісних орієнтирів.

Кантівська ідея про розум як провідну засаду побудови суспільних відносин близька ідеям Г. Сковороди – учення про «сродну працю», К. Маркса – праця як центральне середовище формування особистості, В. Гумбольдта – учення про величність людини, М. Вебера – теорія професійної самореалізації особистості.

У подальшому, на формування проблеми ствердження особистісного існування мало вплив становлення «філософії життя». Це – теорія волі до самовиявлення А. Шопенгауера, учення про волю до влади Ф. Ніцше, трактування З. Фрейдом біологічного начала як універсального фактора становлення особистості.

Переломним моментом актуалізації та осмислення процесу становлення особистості стає філософія екзистенціалізму (М. Хайдеггер, Ж.-П. Сартр, С. Франк, К. Ясперс, М. Бердяєв та ін.). За нової світоглядної парадигми ця проблема набуває сенсожиттєвого змісту як для індивіда, так і соціуму. Важливим моментом у розробці даного питання стала стаття «Самоактуалізація» А. Маслоу, де простежується взаємозв'язок між становленням особистості та її самореалізацією, та вводиться до наукового обігу поняття самореалізації особистості. Цим у соціальній філософії було закріплено органічний взаємозв'язок між становленням особистості та її самореалізацією, а визначальним принципом теоретичних досліджень цих процесів стає діяльнісний.

У вітчизняній філософії поняття «самореалізація» предметом спеціального аналізу стає наприкінці 70-х років ХХ ст. Під самореалізацією Л. А. Цирева розуміє розкриття людиною своїх сутнісних сил (Сугева) [14]. Взаємозв'язок між продукуванням нового знання та самореалізацією розглядає І. Чевтаєва [15]. І. А. Ідінов пов'язує самореалізацію із творчою діяльністю (Idinov 1990) [10]. Самореалізація, за А. К. Ісаєвим, являє собою соціально-індивідуальний процес, при якому людина свідомо та ціленаправлено здійснює опредмечування сутнісних сил [11]. У контексті культури проблема самореалізації розробляється у працях В. Андрущенко

[2], Л. Губерського [2], Н. Кленової [12], Л. Когана [13].

Як зазначалось, дослідження даної проблеми має давню традицію, проте вивчаються лише окремі її фактори та наголошується на специфіці терміна «самореалізація» у різних галузях знань. Як свідчить аналіз наукової літератури, проблема самореалізації у соціально-філософському вивченні має важливе не лише світоглядне, але й практичне та методологічне значення. Складність дослідження даної проблеми можна пояснити широким трактуванням поняття «самореалізація» як у різних наукових галузях, так і повсякденному житті. Відсутністю універсального тлумачення цього терміна пояснюється уживання понять, дотичних за змістом до проблеми самореалізації: самоорганізація, само актуалізація (А. Маслоу, К. Роджерс), самодетермінація (Т. Ярошевський), саморозвиток (І. Кант, П. Каптерев, К. Ушинський), життєва стратегія (К. Абульханова-Славська), самоствердження (Л. Коган), самотрансцендентування, сенс життя (В. Сержантов, С. Франк, В. Франкл), всебічний розвиток особистості тощо.

Багатозначність тлумачень поняття «самореалізація» можна пояснити багатогранністю зв'язків, що встановлює індивід із соціальним середовищем, та його прагненням у перетворенні цього середовища відповідно до власних інтересів, потреб та можливостей. У межах даної статті за основу взято визначення, запропоноване Н. Южаковою, де самореалізація розуміється як процес найбільш повного виявлення і здійснення особистістю своїх можливостей, досягнення намічених цілей у рішенні особистісно значимих проблем, який дозволяє максимально реалізувати свій творчий потенціал (Chevtayeva) [16]. На підставі цього «самореалізацію» можна трактувати як: 1) розкриття людиною свого творчого потенціалу; 2) реалізацію людської природи; 3) максимальне використання здібностей з метою відчуття повноти життя.

Аналіз наукової літератури дозволяє виділити чотири підходи до розгляду самореалізації особистості: 1) філософський підхід, де вивчаються умови та зміст самореалізації людини, коли остання інтерпретується у значенні родової істоти (Б. Ананьєв, А. Арсенєв, П. Гуревич, І. Ділігенський); 2) психологічний – процес самореалізації трактується як діяльність, як суб'єктивний та об'єктивний наслідок цієї діяльності, як потреба (Н. Битянова, Б. Братусь, Г. Цукерман); 3) при соціальному підході об'єктом аналізу є соціальна структура, що становить основу самореалізації особистості у суспільстві (Ю. Волков, В. Жуков, Р. Зобов); 4) педагогічний підхід, що вивчає засоби та умови, які мають більш ефективний вплив на функцію самореалізації школяра (Б. Гершунський).

Розгляд зазначених підходів до проблеми самореалізації особистості дозволяє трактувати її як універсальну особистісну здатність знаходити, проявляти та опредмечувати сутнісні сили, властиві конкретно взятому індивіду.

Аналіз структури самореалізації особистості, запропонований Н. Борисовою, дозволяє виділити її наступні сутнісні характеристики: самостійність як універсальна здатність до планування, регулювання, ціленаправленості своєї діяльності; свобода як універсальна здатність особистості до автономної поведінки (свобода вибору, дії, рішення), саморегуляції, волі та міжсуб'єктної взаємодії; творчість як універсальна здатність до концентрації творчих зусиль,

креативність у діяльності, незалежність у судженнях і відповідальність за свої дії та вчинки (Borisova) [8].

Узагальнюючи, зазначимо, що вивчаючи себе як особистість, індивід здобуває певний рівень можливостей, який дозволяє йому реалізовувати власні потреби, здібності, сили, прагнення, керувати своїми діями та поведінкою. Дані можливості дозволяють людині в процесі її взаємодії зі світом (природою, суспільством, іншою людиною) відчувати свою єдність з ним, і, разом з тим, визначити своє місце в ньому.

Мета даної статі: аналіз специфіки процесу особистісної самореалізації. Для цього необхідно: розкрити зміст поняття «самореалізація»; прослідкувати діалектичну взаємодію соціального та індивідуального, що позначається на формуванні особистості; показати роль свободи у процесі усесторонньої самореалізації; висвітлити взаємозв'язок самореалізації з духовною культурою; простежити взаємозалежність самореалізації із сенсом життя особистості.

Особливою ознакою самореалізації у сучасному суспільстві, за зауваженням В. Слюсаря, є втрата смислових значень і потреба в осмисленні нових сенсожиттєвих установок, що задають можливості пристосування людини до нових умов існування (Sljusar 2005, р. 8) [6, с. 8]. Таким чином, сучасне постіндустріальне суспільство вимагає появи іншого типу людини, яка б поставила на перше місце у своєму житті індивідуальну свободу та прагнення до самовизначення, незалежно від соціальних обмежень.

Самореалізація особистості – це різновекторний феномен. Розглядаючи його, В. Муляр, вслід за німецьким філософом Г. Кохом, зауважує, що поняття самореалізації «вживають в одному у випадку для позначення цілісності особистості, в другому – щоб показати лише окремі сторони процесу її життєдіяльності, в третьому – з метою виокремлення індивідуальності особистості» (Muljar 2005, р. 127) [3, с. 127]. У зв'язку з цим, дане явище доцільно розглядати як динамічний прояв, як процес, в якому особистість виявляє та прагне подолати суперечливості власної життєдіяльності.

Центральною суперечливістю особистості можна вважати суперечність індивідуального та соціального, діалектична взаємодія яких впливає на формування особистості (соціальне – відносини та зв'язки, в які через діяльність включається людина; індивідуальне – відображення властивого лише конкретній особистості ставлення до оточуючого світу).

Соціально-історична епоха задає спосіб взаємозв'язку індивідуального й соціального в особистості.

Соціальне – невід'ємний компонент особистісного буття людини як невіддільної складової суспільного життя. Звідси випливає, що соціальне існує між індивідами, а не поза ними. Соціальне може існувати завдяки індивідуальному. Воно задає вектор розвитку індивіда та «детермінує ступінь, міру прояву та реалізації індивідом багатоманітних здібностей, потреб, знань, вмінь, навичок і т. д., тобто всіх сутнісних сил особистості – в цьому полягає його функція стосовно індивідуального» (Muljar 2005, р. 129) [3, с. 129].

Розглядаючи процес самореалізації через суперечність індивідуального та соціального, відмітимо, що з одного боку, індивід, прагнучи бути включеним до системи суспільства, погоджується на відведену йому цим же суспільством позицію. З другого – визначений для людини напрямок розвитку не завжди відповідає

її запитам та можливостям. Як наслідок – криза ідентичності, що пояснюється неможливістю у повній мірі реалізувати свої сутнісні сили.

Але очевидним є той факт, що ставлення людини до зовнішніх впливів вибіркове, що виражає унікальність особистісного відношення до світу. За В. Муляром, можна виділити два фактори, які зумовлюють вибірковість: індивідуальні грані буття людини, від яких залежить освоєння суспільних відносин, та форма, через яку особистість освоєє ці відносини. Отже, соціальне й індивідуальне в особистості можна розуміти як протилежність і єдність змісту та форми. Вони являють собою сторони головної суперечливості людини на рівні індивідуальності: «між соціальним змістом особистості та індивідуальною формою освоєння та реалізації цього змісту» (Muljar 2005, р. 129) [3, с. 129]. Стосовно цього Г. Ділігенський зазначив, що аналіз співвідношення індивідуальності й соціальності, характерного сучасній людині, дозволив би зрозуміти її суб'єктивний світ (Diligenskij 1990, р. 39) [9, с. 39].

Бажання задовольнити суспільні запити стимулює індивіда удосконалювати здібності та здобувати новий досвід. Але й незалежно від соціального змісту, практичне ставлення людини до світу проявляється через її індивідуальний спосіб життєдіяльності, через демонстрацію та реалізацію знань, навичок, здібностей тощо. Тому спосіб життєдіяльності задає можливості і межі такої реалізації для людини.

На основі цього, самореалізація, у загальному розумінні, постає як індивідуальний процес, у межах якого сутнісні сили особистості практично втілює у своїй життєдіяльності. Тобто, самореалізація являє собою процес опредметнення особистістю власних сутнісних сил (знання, ідеали, цілі, інтереси тощо). А діалектична суперечність опредметнення і розпредметнення є виявленням суперечності індивідуального і соціального. Індивід, залежно від рівня розвитку, обирає найбільш оптимальні для себе шляхи самоствердження. Особистість через процедуру вибору, як зауважує Н. Скотна, намагається знайти своє місце у системі соціальних координат, спираючись на свої внутрішні ціннісні уподобання і можливості для самореалізації, створені тим чи іншим суспільством (Skotna 2005, р. 172) [5, с. 172].

Вибірковість як особистісний елемент свободи сприяє вирішенню суперечності індивідуального та соціального. Таким чином, свобода є наступним компонентом, що визначає сутність самореалізації.

Розгляд зовнішніх ресурсів свободи засвідчує, що більший доступ особистості до політичних, правових, економічних засобів, які використовуються нею для реалізації сутнісних сил, розширюють можливості здійснення її свободи, але специфіка свободи у тому, що не кожен реалізацію інтересу людини можна трактувати як прояв свободи. У такому випадку її складно розмежувати зі сваволею. Сутність свободи визначається можливістю особистості репрезентувати людське ество. Тому ті способи життєдіяльності, через які особистість відображає власну самодостатність та людиномірний потенціал, можна вважати виявом власної свободи, яка передбачає формування власного людського «Я» через внутрішню активність особи.

Таким чином, свобода особистості та її самореалізація виступають як умова та її здійсненність, як можливість та дійсність сутнісних сил особистості (Muljar 2005, р. 134) [3, с. 134].

Процес здійснення свободи в ході самореалізації носить суперечливий характер. З одного боку, право визначення цілі, формування відповідних засобів її досягнення, і таким чином індивідуальної свободи самореалізації – все це, на думку В. Муляра, передбачає певний рівень соціальної зрілості особистості, здібностей і настанов на самореалізацію як вільний процес (Muljar 2005, р. 138) [3, с. 138]. З іншого – існуючі суспільні норми моралі обмежують можливості вибору та визначають особисту нереалізованість людини. Нові умови вимагають від індивіда вміння швидко «вписатися» у них, тому він поверхово засвоює правила, а процес його життєдіяльності носить адаптаційний характер та відбувається не усвідомлено.

За таких умов його вибір та свобода стають головними умовами самореалізації. Проте, одним із проявів свободи, за словами В. Слюсаря, є можливість виходити за межі впливу соціальних детермінант (культурних та соціальних норм, стереотипів тощо) (Sljusar, р. 10) [6, с. 10]. Мається на увазі, що людина постійно прагне вийти за межі наявного світу: свого знання, можливостей. Прикладом такої свободи виступають ідеали, які можна розглядати як головну мету життєдіяльності, що стимулює саморозвиток людини.

Процес самореалізації, з одного боку, можна вивчати на предмет рівня інтенсивності. Основу цього становить природне бажання людини до нового. Кожна реалізована мета стимулює виникнення іншої та закладає базу для її постановки. У залежності від ступеня наближення мети до практичної самореалізації, людина поступово підключає нові прошарки особистісної структури. Це дозволяє пояснити той факт, що самореалізація на певній стадії свого розвитку як процесу є показником сили волі людини та відбувається на грані її можливостей (Kogan 1984, р. 144) [13, с. 144]. Самореалізація особистості у даному контексті виступає процесом максимального опредметнення людиною сутнісних сил під час практичної діяльності, а можливості людини адекватно відповідають цілям діяльності. За умови розбіжності між потенціалом особистості та її цілями, діяльність не матиме відношення до справжньої самореалізації.

З іншого боку, можна говорити про повноту самореалізації у контексті розширення поля її присутності. Зазначене явище можна простежити в усіх сферах життєдіяльності людини. Мова йде про те, в якій мірі співпадає особисте життя індивіда з тією сферою, в якій він працює.

Розглянуті вище аспекти самореалізації відображають кількісну та якісну сторони даного процесу. По мірі «розширення соціального простору самореалізації особистості особливої значущості набуває проблема упорядкованості, пропорційності, оптимізації сфер індивідуального самовираження» (Muljar 2005, р. 145) [3, с. 145]. Збільшення кількості суспільних зв'язків людини можна вважати благом до тих пір, доки не з'являється небезпека поверхневого вираження сутнісних сил людини. Зазначений варіант формує тип людини, яка на всьому розуміється, проте не має високого професіоналізму в жодному прояві людської потенції. Наслідком цього є втрата справжньої індивідуальності, формування «одномірної людини» (Г. Маркузе).

Досліджуючи поняття «цілісна самореалізація особистості» В. Муляр відмічає, що специфіка поняття полягає в тому, що тут відображається як

внутрішня єдність, багатоманіття та повнота процесу самореалізації особистості в її життєдіяльності, так і певний «підсумок», ступінь цілісного розвитку взагалі (Muljar 2005, р. 146) [3, с. 146]. Процес становлення цілісної самореалізації направлений підпорядкувати елементи структури особистості та усі сфери діяльності, в яких людина прагне самореалізуватися, єдиній домінанті. Під цією домінантою розуміється потреба особистості реалізувати власні сутнісні сили у різноманітній суспільнозначущій та індивідуальній життєдіяльності. Кожен із видів самореалізації, попри спрямованість на конкретну ціль, зорієнтований на розкриття індивідуальності особистості та максимальне її самоздійснення. При цьому здійснюється процес формування тих компонентів особистісної структури, що забезпечуватимуть повноцінне функціонування людини у суспільстві. Це – уміння, знання, здібності, навички, потреби тощо.

Через процес індивідуальної самореалізації, за зауваженням Г. Нестеренко, здійснюється включення одиначної людини до суспільних відносин (Nesterenko 2003) [4]. По мірі формування цілісності індивідуальної форми самореалізації, її способи та форми поступово набувають сенсожиттєвого ціннісного характеру. Самореалізація перетворюється на домінантний елемент сенсожиттєвих орієнтирів індивідуума, а не лише є самоціллю людини. Оскільки зміст цілісної самореалізації полягає у найповнішому розкритті сутності особистості, вектор дії процесу самореалізації зорієнтований на розвиток культури, утвердження її традицій. Культура постає, з одного боку, знаряддям самореалізації, її сферою, основою та результатом. У зв'язку з цим, цілісна самореалізація стає можливою через освоєння культури, так як без останньої не відбувається «самоздійснення особистості як значущої цілісності» (Muljar 2005, р. 148) [3, с. 148].

Розглядаючи категорію культури, варто відмітити взаємозв'язок самореалізації із духовною культурою. Основним функціональним призначенням духовної культури, котре істотно вирізняє її серед усіх інших форм культури, з точки зору В. Слюсара, є реалізація особистістю сутнісних сил у процесі духовно-практичної діяльності, у ході якої твориться сама людина як духовна істота (Sljusar, р. 9) [6, с. 9]. Рівень духовності людини, рівень засвоєних цінностей становлять передумову самореалізації особистості. Духовність людини не обмежується внутрішньою її сферою. Сюди відноситься також самоздійснення та безпосередній життєвий шлях. Духовність в уяві, образах, проєкціях власного майбутнього, як зазначає В. Слюсар, надає людині свободу постійно знімати будь-які соціально-культурні обмеження, щоб виявити свою дійсну гуманістичну індивідуальну сутність і здійснювати цілісну особистісну самореалізацію (Sljusar, р. 9) [6, с. 9]. На основі цього зазначимо, що лише сформована особистість здатна здійснити цілісну самореалізацію через аналіз засвоєних нею у процесі спілкування, навчання, основних цінностей духовної культури. Процес цілісної самореалізації здійснюється через розв'язання ряду суперечностей особистості. «Співвідношення її з окремими своїми сферами (самореалізацією в трудовій діяльності, дозвіллі, спілкуванні, спорті тощо) таке, що якщо в процесі останніх долаються в основному протиріччя особистості, що лежать ніби на поверхні і виявляються певною мірою другорядними, то при цілісній

самореалізації особистість стоїть перед розв'язанням глибинних, сутнісних своїх суперечностей» (Muljar 2005, р. 148) [3, с. 148]. Тобто, якщо за умов реалізації людини в окремій сфері (наприклад, політика чи педагогічна діяльність) вона розвиває ті знання, навички і т. д., які їй необхідні у конкретно вибраній галузі, то при цілісній самореалізації (завдяки тій же політиці) значимою є не лише реалізація даних сил, а їхня відповідність цілісному розвитку особистості.

Рівень цілісної самореалізації В. Муляр визначає як рівень розв'язання сутнісних, базових, основоположних суперечностей особистості, що вимагає зовсім нового підходу людини до опредметнення своєї індивідуальності, відповідного такій цілісності способу самореалізації, який би пронизував собою всі сфери життєдіяльності особистості (Muljar 2005, р. 149) [3, с. 149].

Таким чином, простежується взаємозв'язок самореалізації особистості із сенсом її життя. Самореалізація є засобом утілення сенсу життя та частиною його змісту. Співпадіння за змістом буде можливим, коли і сенс життя, і самореалізація становлять цілісність у питанні засобів чи цілей.

Досягнення життєвих цілей постає основою, завдяки якій цілісна самореалізація виступає засобом, що дозволяє особистості утілити сенс власного життя. Сенс життя, маючи не лише особисту, а й суспільну значимість, визначається об'єктивними цілями людини. Через утілення даних цілей відбувається процес самореалізації особистості. Він, характеризуючись цілісністю, об'єднує результати указаних цілей у провідну – сенс життя. Цілісна самореалізація вимагає такого рівня особистісного розвитку індивіда, при якому вона постає самоуправляючою, саморегулюючою системою, високий рівень якої стає можливим завдяки життєвим планам та програмам, що розробляє людина. Під життєвою програмою розуміється конкретизація особистістю сенсу свого життя. Цілісна самореалізація передбачає діяльне втілення сенсу життя, а звідси – її програми. У життєвій програмі відображається життєвий вибір людини. Він характеризує самореалізацію як вільний процес та виступає її суттєвою передумовою. Вибір доводить вибірковість (сутнісна характеристика індивідуальності особистості), що є ознакою цілісного розвитку людини. Життєвий вибір визначає направленість цілісної самореалізації під час її становлення.

Для життєвої програми важливим є рівень її цілісності, єдності, який визначає потенціал та направленість самореалізації. Водночас, характеристикою зрілості життєвої програми є рівень розвитку цілісності самореалізації. Разом з цим фіксується ступінь життєздійснення людини загалом.

Так як самореалізація «спрямована на розкриття саме гуманістичної, загальнолюдської сутності особистості, відповідних культурних цінностей, то для неї ступінь зрілості життєвої програми визначається, насамперед, співпаданням індивідуальної та суспільної значущості останньої, тим, наскільки широко і повно відображаються в ній загальнолюдські ідеали і особистісний зміст» (Muljar 2005, р. 150) [3, с. 150]. Між змістом життя та самореалізацією органічний взаємозв'язок існує за умови їх цілковитого усвідомлення особистістю. Адже реалізація людиною себе може відбуватися без пошуку сенсу життя. І, навпаки, життєвий сенс можна утілити без усвідомленої реалізації сутнісних сил.

Проте, особистість, на рівні цілісності, лише завдяки самореалізації, що адекватна можливостям людини, здатна знайти сенс життя.

Таким чином, в умовах швидких суспільних перетворень виникає потреба у формуванні людини нового типу, яка не лише пристосовується до змін, а й здатна використовувати нові якості в особистих та суспільних інтересах. Проблема становлення особистості є актуальною незалежно від історичних періодів розвитку та потребує подальшого вивчення, що пояснюється динамічністю системи «індивід – суспільство».

Центральним компонентом аналізу самореалізації є суперечність індивідуального та соціального, яка визначає можливості становлення людини у суспільстві: з одного боку, індивід приймає встановлені суспільством правила життєдіяльності, з другого – ці ж правила обмежують сферу його діяльності та заважають особистісному саморозвитку. За даних обставин, головними умовами самореалізації виступають свобода та вибір.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України. – К., 1996. – 64 с.
2. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко – К.: Знання України, 2002 – 580 с.
3. Муляр В. І. Проблема становлення особистості в системі «індивід – суспільство» (філософсько-культурологічний аналіз): [Монографія] / В. І. Муляр. – Житомир, 2005. – 320 с.
4. Нестеренко Г. О. Синергетичний вимір самореалізації особистості в умовах трансформації суспільства : автореф. дис... канд. філософ. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Г. О. Нестеренко. – 2003. – 22 с.
5. Скотна Н. Особа в розколотій цивілізації: освіта, світогляд, дії: [Монографія] / Н. Скотна. – Львів, 2005. – 384 с.
6. Слюсар В. М. Духовна культура суспільства як чинник самореалізації особистості / В. М. Слюсар // Вісник Житомирського державного університету. Філософські науки. – Випуск 47. – С. 8–11.
7. Юхименко Н. Ф. Гуманістичні параметри самореалізації особистості: потреби, інтереси, цінності : автореф. дис... канд. філософ. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Н. Ф. Юхименко. – 2003. – 22 с.
8. Борисова Н. Развитие функции самореализации личности [Электронный ресурс] / Н. Борисова. – Режим доступа: borytko.nm.ru/papers/subject5_1/borisova.htm
9. Дилигенский Г. В защиту человеческой индивидуальности / Г. Дилигенский // Вопросы философии. – 1990. – №3. – С. 39–45.
10. Идинов И. А. Самореализация личности в производственной сфере общества (онтологический и гносеологический анализ) / И. А. Идинов. – Фрунзе, 1990. – 206 с.
11. Исаев А. К. Самореализация личности как проблема социальной философии: автореф. дис. канд. филос. наук: спец. 09.00.05 / А. К. Исаев. – М., 1993. 20 с.
12. Кленова Н. В. Всестороннее развитие и самореализация личности / Н. В. Кленова // Социально-культурные предпосылки самореализации личности в социалистическом обществе. – М., 1983. – С. 69–88.
13. Коган Л. М. Цель и смысл жизни человека / Л. М. Коган. – М.: Мысль, 1984. – 252 с.
14. Цырева Л. А. Самореализация личности как предмет философского исследования: автореф. дис... канд. философ. наук: спец. 09.00.05 / Л. А. Цырева. – М., 1992. – 26 с.
15. Чевтаева, И. Г. Самореализация личности в развитии знания: автореф. дис... канд. филос. наук: спец. 22.00.04 / Г. К. Чевтаева. – Свердловск, 1989. – 20 с.
16. Южакова Н. В. Ценностные основания самореализации личности: социально-философский анализ: автореф. дис...

канд. філософ. наук: спец. 09.00.11 / Н. В. Южакова. – Архангельск, 2006. – 22 с.

Логвиненко В. И. Социально-философский анализ понятия «самореализация»

Раскрыты этапы исследования проблемы становления личности. Рассмотрено конфликт индивидуального и социального как центральное противоречие личности. Показано взаимосвязь самореализации с духовной культурой общества.

Ключевые слова: самореализация, общество, личность, индивид, социальное, индивидуальное.

Logvynenko V. I. Socially-philosophical analysis of concept of «self-actualization»

Stages of research of individuality becoming problems are illustrated. Contradiction of individual and social is considered as central conflict of personality. Interdependence of self-actualization with inward culture of society is reviewed.

Keywords: self-actualization, society, individuality, individual, social, personal.

References

Borisova, N, *Razvitie funktsii samorealizatsii lichnosti* [The development of self-identity function], – viewed May, 30: <borytko.nm.ru/papers/subject5_1/borisova.htm>

Chevtavaeva, IG 1989, 'Samorealizatsija lichnosti v razvitii znaniija', autoreferat of dissertation, kandidat nauk, [Self-identity in the development of knowledge], Sverdlovsk

Cyreva, LA 1992, 'Samorealizatsija lichnosti kak predmet filosofskogo issledovanija', autoreferat of dissertation, kandidat nauk, [Self-identity as a subject of philosophical inquiry], Moskov.

Dilignskij, G 1990, 'V zashhitu chelovecheskoj individual'nosti' [In defense of the human personality], *Voprosy filosofii* [Problems of Philosophy], №3, S. 39–45.

Iidinov, IA 1990, *Samorealizatsija lichnosti v neproizvodstvennoj sfere obshhestva (ontologicheskij i gnoseologicheskij analiz)* [Self-realization of personality in non-manufacturing sectors of society (ontological and epistemological analysis)], Frunze

Isaev, AK 1993, 'Samorealizatsija lichnosti kak problema

social'noj filosofii', autoreferat of dissertation, kandidat nauk, [Self-identity as a problem of social philosophy], Moskov

Juhimenko, NF 2003, 'Gumanisticheski parametri samorealizatsii osobistosti: potrebi, interesi, cinnosti', autoreferat of dissertation, kandidat nauk, [Humanistic parameters self-identity: the needs, interests, values].

Juzhakova, NV 2006, 'Cennostnye osnovanija samorealizatsii lichnosti: social'no-filosofskij analiz', autoreferat of dissertation, kandidat nauk, [The value base self-identity: the socio-philosophical analysis:] Arhangel'sk

Klenova, NV 1983, *Vsestoronnee razvitie i samorealizatsija lichnosti, Social'no-kul'turnye predposylki samorealizatsii lichnosti v socialisticheskom obshhestve* [Comprehensive development and self-realization of the individual, social and cultural preconditions for self-identity in a socialist society], Moskov.

Kogan, LM 1984, *Cel' i smysl zhizni cheloveka* [The purpose and meaning of human life], Mysl' publ, Moskov.

Konstitucija Ukrainy [The Constitution of Ukraine], 1996, Kyiv.

Kul'tura. Ideologija. Osobistist': Metodologičeskij analiz [Culture. The ideology. Personality: methodological analysis of the ideological], 2002, Znannja Ukrainy [Knowledge of Ukraine], Kyiv.

Muljar, VI 2005, *Problema stanovlennja osobistosti v sistemi «individ – suspil'stvo» (filosofsk'o-kul'turologičeskij analiz): Monografija* [Issue of identity in the «individual – society» (philosophical and cultural analysis): Monograph], Zhitomir

Nesterenko, GO 2003, *Cinergetičnij vimir samorealizatsii osobistosti v umovah transformatsii suspil'stva*, autoreferat of dissertation, kandidat nauk, [Synergistic measure self-identity in the transformation of society, Author. dis.], Kyiv.

Skotna, N 2005, *Osoba v rozkolotij civilizatsii: osvita, svitogljad, dii*: Monografija [Personality in a divided civilization: education, philosophy, action: Monograph], L'viv

Sljusar, VM, 'Duhovna kul'tura suspil'stva jak chinnik samorealizatsii osobistosti' [The spiritual culture of society as a factor of self-realization], *Visnik Zhitomir's'kogo derzhavnogo universitetu. Filosofsk'i nauki* [Journal of Zhytomyr State University. philosophy of science], Vol. 47, S. 8–11.

Надійшла до редколегії 16.05.2013 р.

УДК 3.085:316.4.004.14

Н. О. М'ясникова

Харківський інститут екології і соціального захисту

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ АВТЕНТИЧНОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

В статті здійснюється ретроспективний аналіз поняття та сутності автентичності в межах філософського дискурсу. При цьому відповідальність людини за власний життєвий проект розглядається як важлива складова автентичності людського буття, що обумовлено новими контекстами та обставинами сучасної соціальної реальності. Створення автентичного способу існування в ситуації під власну відповідальність – це і є адекватний спосіб існування в умовах сучасної реальності, що характеризується плінністю, «кінцем соціального», індивідуалізацією, плюралізацією життєвих стилів.

Ключові слова: автентичність, відповідальність.

В контексті розгляду проблеми переходу суспільств від «закритих» до «відкритих» форм актуалізується проблема відповідальності людини та її автентичного існування. Розгляд даної проблеми саме в межах філософського дискурсу (а не психологічного, соціологічного та ін.) дає можливість продемонструвати її онтологічні основи. Оскільки нові умови людського буття детермінують нові принципи відповідальності людини за власне унікальне, автентичне буття, за сенс в житті.

Мета статті полягає у здійсненні короткого ретроспективного аналізу проблеми автентичності та розгляді відповідальності людини за власний життєвий проект як важливої складової автентичності людського буття, що обумовлено новими контекстами та обставинами сучасної соціальної реальності. Даний процес

детермінований переходом від «закритих суспільств сенсу» до «відкритих суспільств дії», використовуючи термінологію Б. Хюбнера. Суспільні системи, в яких гетерономна воля обов'язково задає для своїх членів сенс їх існування Б. Хюбнер іменує закритими системами сенсу. В таких системах екзистенціальною, метафізичною потребою людини є потреба існувати заради «Іншого» і розуміти себе, виходячи з позиції «Іншого», який дозволяє проєцирувати гетерономну волю, яка передбачала б сенс буття та дії в світі. А це означає, що дана воля знімала б з людини екзистенціальний та прагматичний тягар відповідальності. «Інший» в закритих системах сенсу екзистенціально розвантажує людину. Саме тому людина в своїй антропологічній структурі взагалі характеризується потребою в сенсі. При цьому сенс – це доповнення,